

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wat Wang Tawan Tok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 415-431

บทความวิชาการ

มองเมืองผ่านมรดกมุขปาฐะ: จินตภาพและการประกอบสร้างบนฐาน
ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี*
CITY THROUGH ORAL NARRATIONS: INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE-BASED IMAGERY AND CONSTRUCTION IN WIANG SA CITY,
SURAT THANI PROVINCE

เตชวัน ปัญญาวุฒิธรรม¹, รัชนิกร แซ่วัง¹Tachawan Panyawutthitham¹, Ratchaneekorn Sae-Wang¹¹วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร¹College of Innovation, Thammasat University, Bangkok Thailand¹Corresponding author E-mail: tachawan1999@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “มองเมืองผ่านมรดกมุขปาฐะ: จินตภาพและการประกอบสร้างบนฐานของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นบทความที่มุ่งเน้นศึกษาอำนาจของมรดก มุขปาฐะที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างเมืองในบริบทต่าง ๆ ในเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งปัจจุบันเป็นเมืองโบราณที่มีสภาพเป็นเมืองร้าง โดยเมืองเวียงสระมีมรดกมุขปาฐะที่สำคัญอยู่สองส่วน คือ ส่วนแรกเป็นมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตั้งอยู่ และการเปลี่ยนผ่านเมือง ได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระ โดยมรดกมุขปาฐะส่วนนี้เป็นมรดกมุขปาฐะที่ฉายให้เห็นถึงจินตภาพของประวัติศาสตร์เมืองในสำนึกของชุมชน กล่าวคือ การฉายให้เห็นถึงจินตภาพแห่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมือง เจ้าผู้ครองเมือง ความรุ่งเรืองและความเจริญของเมือง และความสำคัญของเมือง และส่วนที่สองคือ มรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้าง ได้แก่ ตำนานพระชีหุม ซึ่งเป็นตำนานที่มีส่วนสำคัญในการช่วยสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และความเร้นลับให้กับพื้นที่เมืองเวียงสระในปัจจุบัน อันเป็นการประกอบสร้างความเชื่อเชิงมายาคติของประวัติศาสตร์เมือง โดยมรดก

มุขปาฐะทั้งสองส่วนนั้นได้ประกอบสร้างถึงการมีอยู่ของพื้นที่ ตัวตน และอัตลักษณ์ของชาวเวียงสระและเมืองเวียงสระ ผ่านการถ่ายทอดและส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงการศึกษาวิจัย ทั้งนี้ มรดกมุขปาฐะเหล่านั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วมที่มีพลังหลอมรวมชุมชนให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างชัดเจนและสร้างสำนึกร่วมต่อการมีตัวตนในประวัติศาสตร์ชาติไทย

คำสำคัญ: มรดกมุขปาฐะ, เมืองโบราณ, จินตภาพ, การประกอบสร้าง, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Abstract

The article "City Through Oral Narrations: Intangible Cultural Heritage-Based Imagery and Construction in Wiang Sa City, Surat Thani Province" focuses on the study of oral narrations power influence on city construction of ancient and deserted city, Wiang Sa city Surat Thani province in various context dimensions. Wiang Sa city has two major oral narration, firstly, narration concerned the era of formation, setting and transformation of the city through, the city legend of Wiang Sa. This legend portrays historical imaginary in the sense of community, which are historical development, the ruler, the prosperity and growth of the city, and significance of the city. Secondly, the oral narrations depicts the post-dissolution of the city through the legend of Pra Khee Mooh (legend of the Pig Riding Deity), the key role to establish the sanctity and mystery of the modern Wiang Sa city area, it is a constructed of the myth beliefs of city history. These two oral narrations are legends have constructed the locality existence and identities of the people of Wiang Sa and the city of Wiang Sa through generation transmission and researches. Finally, oral narrations are collective memory powerfully enhancing Wiang Sa traditions and ceremonies with outstanding identity and constructed awareness of existence in Thai history.

Keywords: Oral Narrations, Ancient City, Imagery, Construction, Intangible Cultural Heritage

บทนำ

หนึ่งในปัจจัยที่สำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ คือ ที่อยู่อาศัย มนุษย์จึงมีการตั้งที่อยู่อาศัย และได้พัฒนารวมตัวกันตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน โดยการตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต และได้พัฒนาต่อเนื่องจนมีลักษณะที่เป็น

ชุมชนถาวรและมีการเติมโตขยายพื้นที่มากขึ้นจนกลายเป็นเมือง รวมถึงได้มีการพัฒนาการดำรงชีพและกิจกรรมด้านต่าง ๆ จนกลายมาเป็นวัฒนธรรมของเมือง ทำให้ภายในเมืองมีมรดกวัฒนธรรมทั้งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) มากมาย ที่สะท้อนอัตลักษณ์และแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่เมื่อกาลเวลาล่วงผ่านไปเมืองหลายเมืองได้กลายสภาพเป็นเมืองเก่าและหลายเมืองได้ร้างลงหรือไม่ได้มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันจึงมีสภาพเป็นเมืองเก่าที่ตายแล้ว (Dead City) (Bernard M. Fielden & Jukka Jokilehto, 1993) ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนโบราณหรือเมืองโบราณ (Ancient City) (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2562) หรือเป็นเมืองเก่าที่ปัจจุบันมีภูมิทัศน์แบบพิพิธภัณฑ์ (Museum Landscape) (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) และแม้ปัจจุบันเมืองเหล่านั้นจะล่มสลายลงแล้วแต่มรดกวัฒนธรรมของเมืองยังคงดำรงอยู่

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นมรดกวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับเมืองเป็นอย่างยิ่ง มรดกประเภทนี้ คือ การปฏิบัติตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ รวมถึงเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น โดยชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของตน (UNESCO, 2003) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท โดยประเภทหนึ่งที่สำคัญคือ “มรดกมุขปาฐะ (Oral Narrations)” หรือ “วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature)” ซึ่งก็คือ เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดต่อกันมา หรือบอกเล่าต่อกันมาโดยไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) โดยจะอยู่ในรูปแบบของนิทาน ตำนาน บทสวดหรือบทกล่าว บทร้อง สำนวนหรือกาพย์ และปริศนาคำทาย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) มรดกวัฒนธรรมประเภทนี้นับได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่สามารถพบได้โดยทั่วไปทั้งในบริบทของชุมชนหรือในบริบทเมือง หรือแม้แต่เรื่องเล่าที่อยู่คู่กับบุคคลและวัดอุสถานต่าง ๆ ซึ่งแม้กาลเวลาจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปทำให้เมืองหลายเมืองกลายสภาพเป็นเมืองโบราณหรือเมืองร้าง มรดกวัฒนธรรมของเมืองหลายอย่างได้สูญหายหรือเสื่อมสภาพลง แต่มรดกมุขปาฐะจำนวนไม่น้อยยังคงถูกเล่าขานต่อเนื่องมากับผู้คนอีกหลายยุคสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีมรดกมุขปาฐะอีกจำนวนหนึ่งได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของเมืองและถ่ายทอดมาควบคู่กับมรดกมุขปาฐะเดิมของเมือง มรดกมุขปาฐะเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนจินตภาพของเมือง ประกอบสร้างเมืองตลอดจนความคิดความเชื่อของชุมชน ผ่านมุมมองของผู้คนในพื้นที่ และกลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างความทรงจำร่วมอันสำคัญของชุมชนที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนในชุมชนท้องถิ่นของตน

เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งของภาคใต้ที่ปัจจุบันมีสภาพเป็นเมืองร้าง แต่ยังคงมีมรดกวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่ โดยมรดกมูขปาฐะเป็นหนึ่งในมรดกวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดต่อกันมาและยังคงถ่ายทอดกันในปัจจุบัน ซึ่งมรดกเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการช่วยสะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองต่อชุมชนได้เป็นอย่างดี บทความนี้จะชวนมองเมืองเวียงสระผ่านมรดกมูขปาฐะเพื่อศึกษาจินตภาพของเมืองในสำนึกของชุมชนและการประกอบสร้างเมืองจากมรดกมูขปาฐะ

เมืองเวียงสระ: โบราณสถานและประวัติศาสตร์ชุมชน

เมืองเวียงสระ ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านเวียง ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดเวียงสระ (สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช, 2563) ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเขตโบราณสถานเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2479 (กรมศิลปากร, 2533) เมืองเวียงสระเป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานและร่องรอยกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์มาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์และมีหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 ถือเป็นเมืองสำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์โดดเด่นต่างไปจากชุมชนอื่น ๆ ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เมืองเวียงสระเป็นเมืองที่ตั้งเข้ามาในแผ่นดิน ตั้งอยู่บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำตาปี บนที่ราบระหว่างแนวเทือกเขา โดยชุมชนอื่น ๆ มักตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล อีกทั้งลักษณะของเมืองมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมเกือบจตุรัสและแบ่งเมืองออกเป็นสองส่วน คือ เมืองชั้นนอก (ภาพที่ 1) และเมืองชั้นใน (ภาพที่ 2) โดยมีแนวคูเมืองกั้น นอกจากนี้ยังพบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายในพื้นที่เมือง และยังเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งที่มีการปฏิสัมพันธ์และติดต่อกับเมืองอื่น ๆ (พิรพน พิสณุพงศ์ และคณะ, 2554) ปัจจุบันเมืองเวียงสระมีลักษณะเป็นเมืองเก่าที่ตายแล้ว หรือมีลักษณะเป็นชุมชนโบราณหรือเมืองโบราณ โดยยังคงปรากฏร่องรอยของคูเมืองกำแพงเมือง (คูน้ำคันดิน) ซากโบราณสถานทั้งบนชั้นดินและใต้ชั้นดิน และโบราณวัตถุจำนวนมาก รวมถึงมรดกมูขปาฐะประเภทตำนานเรื่องเล่าที่ยังคงได้รับการเล่าขานต่อกันมาในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 วัดเวียงสระ เมืองเวียงสระชั้นนอกในปัจจุบัน

ภาพที่ 2 สภาพเมืองเวียงสระชั้นในในปัจจุบัน

มรดกมุขปาฐะของเมืองเวียงสระ

มรดกมุขปาฐะของเมืองเวียงสระที่ยังคงได้รับการถ่ายทอดในปัจจุบันนั้นจะอยู่ในรูปแบบของตำนานเมืองที่เล่าถึงเมืองเวียงสระตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงภายหลังการเสื่อมสลาย โดยแยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ มรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัว ตั้งอยู่ และเปลี่ยนผ่านของเมือง และมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้าง ดังนี้

1. มรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัว ตั้งอยู่ และการเปลี่ยนผ่านเมือง

มรดกมุขปาฐะในส่วนนี้มีตำนานเรื่องเล่าที่สำคัญ คือ “ตำนานเมืองเวียงสระ” ที่เล่าถึงความเป็นมาของเมืองตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงการสลายตัวของเมือง ซึ่งตำนานนี้จะเชื่อมโยงไปถึง “ตำนานตำบลทุ่งหลวงและวัดนาพอ” และ “ตำนานวัดคลองตาล” รวมถึงในตำนานยังปรากฏ “คำพังเพยและลายแทงเมืองเวียงสระ” ด้วย โดยตำนานนี้มีการเล่าขานที่มีรายละเอียดแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยจากการเล่าของผู้เล่าแต่ละคน แต่ยังคงมีใจความสำคัญในลักษณะเดียวกันและยังคงมีการเล่าขานกันในปัจจุบัน

ตำนานเมืองเวียงสระ มีรายละเอียดที่เล่ากัน คือ ชาวอินเดียคณะหนึ่งยกไพร่พลกันมาประมาณ 30,000 คน โดยมีผู้นำ 2 คน คือ “พราหมณ์โมลีผู้พี่และพราหมณ์มาลาผู้น้อง” (บ้างก็ว่าชื่อ มาลีและโมลา) พร้อมกับพระอาจารย์ 2 รูป คือ “พระพุทธคัมภีร (บ้างก็ว่าชื่อ พระพุทธกรรมเพียรหรือพระพุทธคัมภีร์) และพระพุทธสาคร” เดินทางมาเพื่อค้นหาพระบรมธาตุซึ่งมีตำนานว่าอยู่ที่หาดทรายแก้ว โดยเดินทางมาทางเรือและขึ้นบกที่เมืองตะโกลา (สันนิษฐานว่าเป็น ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา) ได้ตั้งเมืองขึ้นที่บ้านน้ำรอบชื่อว่า “เมืองระวะตี” (บ้างก็ว่าชื่อ ธารวดีหรือทวารวดี) และได้สถาปนาพราหมณ์โมลีขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” แต่ตั้งเมืองได้ไม่นานก็เกิดไข้ห่าระบาดจึงอพยพผู้คนไปตั้งเมืองใหม่ โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตาปีจนมาถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเห็นว่าเป็นหาดทรายแก้วตามที่ได้ตามหา จึงได้สร้างเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า “เมืองเวียงสระ” โดยแบ่งเมืองออกเป็น 2 ส่วน ให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราช (พราหมณ์โมลี) ครองเมืองชั้นใน พราหมณ์มาลาครองเมืองชั้นนอก และให้พระพุทธคัมภีรอยู่วัดใน พระพุทธสาครอยู่วัดนอก รวมถึงได้มีการสร้างทุ่งนาหลวง (ปัจจุบัน คือ ตำบลทุ่งหลวง อำเภอเวียงสระ) พร้อมกับสร้างวัดขึ้นไว้คู่กับทุ่งนาหลวงชื่อว่า “วัดนาพอ” ต่อมาเกิดไข้ห่าระบาดขึ้นภายในเมืองจึงได้มีการอพยพหนีไปอยู่ที่เขาขาวปราบ (สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณอำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่) จนเห็นว่าไข้ห่าได้หมดไปแล้วจึงได้กลับมาที่เมืองกันอีกครั้ง อยู่มาวันหนึ่งมีพรานนายหนึ่งชื่อ “พรานสุรีย” ได้พบกวางซึ่งมีความงามอย่างประหลาด จึงได้ติดตามไปถึง 3 วัน 3 คืน จนไปพบดวงแก้วมีแสงเจิดจ้าจึงตั้งใจจะนำไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช แต่นำไปไม่ได้จึงทำเครื่องหมายไว้แล้วกลับไปแจ้งผู้ปกครองหมู่บ้าน ผู้ปกครองหมู่บ้านจึงได้นำไปเข้าเฝ้าพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อพระองค์ได้ฟังเรื่องราวของพรานสุรียก็ทรงทราบทันทีว่านั่นคือพระบรมธาตุที่ทรงตามหา จึงได้ยกไพร่พลไปยังสถานที่แห่งนั้นและตั้งเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า “เมืองนครศรีธรรมราช” แต่เมื่อได้ย้ายไปตั้งเมืองใหม่แล้ว พระเจ้าศรีธรรมโศกราชยังทรงอาลัยกับเมืองเวียงสระ โดยให้ขุนทรัพย์สมบัติไปทีละน้อยและให้ฝังไว้ที่เมืองเวียงสระอีกส่วนหนึ่ง และมีคำกล่าวว่า “ถ้านครล่มให้เอาเวียงช่วย” พร้อมกับปรากฏคำพังเพยจากตำนานในส่วนนี้ความว่า “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเข็ดมอญ เวียงสระตั้งก่อน เมืองนครตั้งหลัง ถ้าเมืองนครล่มให้เอาเวียงสระกู้ ถ้าเวียงสระล่มให้เอาเมืองนครกู้” และมีปริศนาลายแทงที่เล่ากันต่อมาว่า “วัดจากคูตรอก มาออกคูพาย วัดจากพระ

นารายณ์ถึงพัทธสีมา วัดเข้าสามศอก ถอยออกสามวา หยับเข้าไปเหล็กในแทงตา หยับออกมา ขาชี้ใส่หัว” นอกจากนี้ยังมีตำนานวัดคลองตาลที่เชื่อมโยงกับตำนานเมืองเวียงสระ ที่เล่าขานกันว่าเดิมวัดคลองตาลคือ “โรงช้างต้น” ของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชผู้ครองเมืองเวียงสระ หลังจากได้มีการย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่นครศรีธรรมราชแล้ว โรงช้างต้นก็ถูกปล่อยร้าง หลังจากนั้นชาวบ้านจึงได้ช่วยกันพัฒนาพื้นที่และตั้งวัดขึ้นชื่อว่า “วัดท่าโรงช้าง” ซึ่งพื้นที่โดยรอบวัดเป็นชุมชนใหญ่และมีลำคลองไหลผ่าน จึงมีพ่อค้านำสินค้าบรรทุกโดยเรือเข้ามาค้าขายและจะพักกันที่วัด โดยทุกคนจะใช้น้ำในลำคลองที่ไหลผ่านวัดสำหรับอุปโภคบริโภค และพบว่าน้ำในลำคลองนั้นมีรสชาติหวานคล้ายน้ำในผลลูกตาลอ่อน พ่อค้าเหล่านั้นจึงตั้งชื่อคลองนี้ว่า “คลองตาล” และต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดคลองตาล” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อลำคลองแห่งนี้ (พจนีย์ แก้วเจริญและคณะ, 2551)

2. มรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้าง

มรดกมุขปาฐะในส่วนนี้มีตำนานเรื่องเล่าที่สำคัญ คือ “ตำนานพระชีหมู่” ที่เล่าถึงเมืองเวียงสระในยุคที่เป็นเมืองร้าง โดยมีรายละเอียดคือ ในสมัยก่อนบริเวณเมืองเวียงสระเป็นป่ารกทึบและไม่มีใครเข้าไปหรือกล้าเข้าไปในเมืองกันมากนักเพราะมักจะหลงทางและหาทางออกไม่ได้ แต่เคยมีชาวบ้านเข้าไปหาของป่าแล้วหลงทางหาทางออกไม่ได้จึงเดินวนเวียนอยู่นานจนไปพบกับพระชีหมู่ (บ้างก็ว่าเป็นรูปปั้นพระชีหมู่) โดยทางของหมูนวนกลมจนเห็นได้ชัด หลังจากนั้นไม่นานก็เจอทางออกจากเมือง หรือบ้างก็เล่าว่าเมื่อไปเจอกับพระชีหมู่ท่านจึงชี้ทางออกให้จนออกจากเมืองได้ ซึ่งจากตำนานนี้ได้นำมาสู่ความเชื่อที่ว่าหากพลัดหลงในเมืองเวียงสระจะไม่สามารถออกมาได้หากไม่ได้พบกับพระชีหมู่ จึงมักไม่ค่อยมีคนกล้าเข้าไปในบริเวณเมือง (สุกมล วงศ์สวรรค์, 2555)

ปรากฏการณ์ความรุ่งเรืองจากมรดกมุขปาฐะ จินตภาพ และการประกอบสร้างเมืองเวียงสระ

การศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระนั้น ยังไม่มีข้อมูลทางวิชาการใดที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาเป็นไปของเมืองได้อย่างชัดเจน หากแต่มีการศึกษาทางโบราณคดีในพื้นที่จำนวนไม่น้อยส่งผลให้ประวัติศาสตร์ของเมืองอันเป็นข้อมูลเชิงวิชาการจะสัมพันธ์อยู่กับหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ และได้มีการศึกษาวิจัยที่ได้พยายามอธิบายลำดับพัฒนาการของเมืองเวียงสระออกเป็นช่วงต่าง ๆ โดยอาศัยการจำแนกช่วงเวลาตามหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในพื้นที่ หากแต่งงานศึกษาเหล่านี้ไม่ได้เป็นที่รับรู้ของชาวบ้านและชุมชนมากนัก ทำให้ประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระในสำนึกของชุมชนยังคงผูกติดกับความคิดความเชื่อที่ได้รับจากการถ่ายทอดมรดกมุขปาฐะจากผู้คนรุ่นก่อนหน้า

มรดกมุขปาฐะของเมืองเวียงสระที่กล่าวไปข้างต้น ทั้งมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัว ตั้งอยู่ และเปลี่ยนผ่านของเมือง และมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือ

ยุคที่เมืองเป็นเมืองร้างนั้น จึงมีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากตำนานเรื่องเล่าเหล่านั้นต่างสะท้อนถึงจินตภาพของประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระอย่างเป็นพัฒนาการ ซึ่งฉายภาพตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งจนถึงยุคที่เป็นเมืองร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ตำนานเมืองเวียงสระ” อันเป็นเรื่องเล่าสำคัญของชุมชนซึ่งมักถูกถ่ายทอดในฐานะประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระเรื่อยมา รวมถึงยังสามารถสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองและความสำคัญของเมืองอีกด้วย โดยตำนานเมืองเวียงสระนั้น ได้ฉายจินตภาพของประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระให้กับชุมชนได้หลายมิติ ดังนี้

1. จินตภาพแห่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมือง

ตำนานเมืองเวียงสระ มีเรื่องเล่าที่เริ่มเรื่องขึ้นตั้งแต่เมืองเวียงสระยังไม่ได้รับการสถาปนาจนถึงคราวสลายตัวลงของเมือง เรื่องเล่าดังกล่าวนี้มีเส้นเรื่องอย่างเป็นลำดับเวลาหรือการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์อย่างเป็นเส้นตรง อันสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ ได้อย่างสังเขปแต่เห็นได้ชัดถึงพัฒนาการ ตั้งแต่ที่มาที่ไปของผู้ก่อสร้างเมือง (พราหมณ์สองพี่น้องและผู้คนจากอินเดีย) การสร้างเมืองก่อนหน้าเมืองเวียงสระ (เมืองระวะติ) การสร้างเมืองเวียงสระ การล่มสลายของเมือง และการสร้างเมืองใหม่ (เมืองนครศรีธรรมราช) ในยุคหลัง เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่านี้ทำให้ชุมชนเข้าใจและเห็นภาพประวัติศาสตร์อย่างเข้าใจง่ายและมีพัฒนาการอย่างชัดเจน ตลอดจนเรื่องเล่านี้มักถูกเล่าในฐานะภาพแทนของประวัติศาสตร์ของเมืองมาโดยตลอด ทำให้ตำนานเรื่องเล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบสร้างภาพของประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระ

2. จินตภาพแห่งเจ้าผู้ครองเมือง

ผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชนย่อมมีส่วนสำคัญอยู่บนหน้าประวัติศาสตร์ของเมืองหรือชุมชนต่าง ๆ อย่างเสมอมา เช่นเดียวกันกับเรื่องเล่าในตำนานเมืองเวียงสระ ที่ปรากฏชื่อผู้นำคนสำคัญถึง 2 คน คือ พราหมณ์โมลี ซึ่งต่อมาภายหลังได้กลายเป็นพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพราหมณ์มาลา แม้ต่อมาในเรื่องเล่าชื่อพราหมณ์มาลาจะหายไปและคงปรากฏเพียงชื่อบุคคลเดียว แต่การปรากฏชื่อบุคคลอันเป็นผู้ปกครองเมืองในเรื่องเล่านี้เป็นการสร้างภาพสะท้อนที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนรับรู้ถึงบุคคลสำคัญผู้วางรากฐานการสร้างบ้านแปงเมืองที่สะท้อนถึงการก่อตัวและการมีตัวตนของผู้คนในพื้นที่นี้มาอย่างยาวนาน ซึ่งส่งผลต่อการสร้างสำนึกถึงการมีบรรพชนร่วมกันของคนในชุมชน

3. จินตภาพแห่งความรุ่มรวยและความเจริญของเมือง

เรื่องเล่าที่เป็นตำนานเกี่ยวข้องกับเมืองโดยส่วนใหญ่มักจะเล่าเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมือง ตำนานเมืองเวียงสระก็เช่นเดียวกัน โดยในตำนานเรื่องนี้ นอกจากจะเล่าถึงพัฒนาการของเมืองแล้ว ยังได้ปรากฏคำพังเพยและปริศนาลายแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินสมบัติ โดยได้กล่าวถึงการฝังสมบัติที่มีอยู่จำนวนมากส่วนหนึ่งไว้ที่เมืองเวียงสระ ก่อนจะไปสถาปนาเมืองใหม่ที่นครศรีธรรมราช เรื่องเล่าในส่วนนี้จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งใน

การช่วยฉายภาพของความรุ่งเรืองของเมือง อันเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความยิ่งใหญ่ของเมืองเวียงสระในอดีต และนำมาสู่ความเชื่อในปัจจุบันที่เชื่อว่าเมืองเวียงสระในอดีตนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากและความเชื่อเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติที่ฝังอยู่ในพื้นที่เมืองซึ่งจะต้องไขปริศนาตามตำนานจึงจะสามารถค้นพบได้

4. จินตภาพแห่งความสำคัญของเมือง

เรื่องเล่าที่ปรากฏในตำนานต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วแต่มีเนื้อเรื่องที่ช่วยส่งเสริมความสำคัญให้กับเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้วอย่างเป็นปกติ สำหรับตำนานเมืองเวียงสระนั้นก็เช่นเดียวกันที่พยายามฉายภาพความสำคัญของเมืองเวียงสระเหนือเมืองอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองใหญ่อย่างเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากตำนานเมืองเวียงสระนั้นกล่าวถึงการเป็นต้นกำเนิดของเมืองนครศรีธรรมราชโดยการย้ายเมืองจากเวียงสระไปสร้างเมืองใหม่ รวมถึงคำพังเพยที่ปรากฏในตำนานยังเป็นการตอกย้ำความสำคัญของเมืองเวียงสระต่อเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งที่เวียงสระเป็นเมืองขนาดเล็กกว่าเมืองนครศรีธรรมราชมาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาคำพังเพยของเมืองเวียงสระดังกล่าวกับตำนานของวัดโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีคำพังเพยในทำนองเดียวกัน คือ “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเซ็ดมอญ โมคลานตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง” (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช, ม.ป.ป.) ซึ่งการปรากฏมรดกมุขปาฐะที่มีสำนวนใกล้เคียงกันนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าทั้งสองพื้นที่มีการใช้คติความเชื่อหรือคำพังเพยร่วมกันในระหว่างเมืองที่ตั้งใกล้เคียงและร่วมสมัยเดียวกัน รวมถึงอาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งสองเมืองว่ามีความเก่าแก่เหนือเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนอาจเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของทั้งสองพื้นที่ที่มีต่อเมืองนครศรีธรรมราชอีกด้วย (สุขกมล วงศ์สวรรค์, 2555) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าในส่วนนี้นั้นพยายามอย่างยิ่งในการสร้างความสำคัญของเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตนเองเหนือเมืองที่ใหญ่กว่าและเรื่องเล่าในส่วนนี้ได้ส่งผลต่อความคิดความเชื่อเรื่องของความสำคัญของเมืองเวียงสระต่อเมืองนครศรีธรรมราชในสำนึกของชุมชนไม่น้อย

จากที่กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่ามรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตั้ง และเปลี่ยนผ่านของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ตำนานเมืองเวียงสระ” นั้น ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการฉายจินตภาพของเมืองในหลากหลายมิติ อีกทั้งตำนานดังกล่าวนี้ยังคงเป็นเรื่องเล่าที่มีส่วนสร้างความเชื่อและตอกย้ำความเป็นประวัติศาสตร์ของเมืองในสำนึกของชุมชนตลอดมา

ทั้งนี้มรดกมุขปาฐะนับเป็นมรดกที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกใช้ในฐานะเครื่องมือของการประกอบสร้างการมีตัวตนและความสำคัญ ตลอดจนสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล วัตถุ สถานที่ หรืออื่น ๆ เฉกเช่นเดียวกับเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีมรดกมุขปาฐะที่ถูกเล่าส่งต่อกันมาและเรื่องเล่าเหล่านั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างเมือง กล่าวคือ การประกอบสร้างจินตภาพของประวัติศาสตร์เมืองซึ่งก่อให้เกิดเป็นการสร้างการมีตัวตนของเมืองในฐานะพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความสำคัญบนหน้าประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ของ

ประวัติศาสตร์กระแสรอง โดยการสร้างตัวตนบนหน้าประวัติศาสตร์ด้วยอำนาจของเรื่องเล่านั้น แม้จะไม่มีน้ำหนักพอในเชิงวิชาการแต่อำนาจของเรื่องเล่าเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการมีพื้นที่และตัวตนของคนกลุ่มหนึ่งหรือเมือง ๆ หนึ่งได้ กล่าวคือ ชาวเวียงสระและเมืองเวียงสระ ซึ่งการมีตัวตนนั้นอาจไม่ใช่การมีตัวตนในความรับรู้อย่างเป็นวงกว้าง แต่เป็นการมีตัวตนที่รับรู้กันในสังคมของชุมชนชาวเวียงสระด้วยกันเอง ซึ่งการมีพื้นที่และตัวตนนี้ยังได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับเมืองเวียงสระอันนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าให้กับเมือง

ทั้งนี้ นอกจากมรดกมูขปาฐะจะประกอบสร้างการมีพื้นที่และตัวตนของเมืองเวียงสระซึ่งนำไปสู่การสร้างคุณค่าบนหน้าประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และคุณค่าของเมืองแล้ว เรื่องเล่าเหล่านี้ยังได้ประกอบสร้างคุณค่าของเมืองเวียงสระทั้งในอดีตและปัจจุบัน กล่าวคือเรื่องเล่าได้ฉายภาพความความยิ่งใหญ่ที่แสดงถึงคุณค่าของเมืองดังที่ได้กล่าวไปในจินตภาพของเรื่องเล่าในข้างต้น ซึ่งเป็นการประกอบสร้างคุณค่าให้กับอดีตของเมืองในขณะเดียวกันเรื่องเล่าเหล่านี้ยังได้ประกอบสร้างคุณค่าของเมืองเวียงสระในปัจจุบันอย่างน้อยที่สุดในฐานะของประวัติศาสตร์ของอำเภอเวียงสระ และส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์จังหวัด สุราษฎร์ธานี ตลอดจนการเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย

จะเห็นได้ว่าอำนาจของมรดกมูขปาฐะได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบสร้างเมืองเวียงสระให้มีพื้นที่ ตัวตน และคุณค่าขึ้นมาได้ หากปราศจากเรื่องเล่าเหล่านี้ภาพของเมืองเวียงสระทั้งในอดีตและปัจจุบันอาจไม่ได้ถูกประกอบสร้างให้มีความสำคัญอย่างเช่นทุกวันนี้

มรดกมูขปาฐะกับความเชื่อเชิงมายาคติของประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระ

มรดกมูขปาฐะของเมืองเวียงสระในส่วนที่เป็นมรดกมูขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัวตั้งอยู่ และเปลี่ยนผ่านของเมือง กล่าวคือ “ตำนานเมืองเวียงสระ” นั้น มีส่วนสำคัญในการช่วยสร้างและฉายจินตภาพของประวัติศาสตร์เมือง รวมถึงประกอบสร้างเมืองในมิติต่าง ๆ ให้กับชุมชน ซึ่งจินตภาพและการประกอบสร้างเหล่านั้นได้นำมาสู่ความคิดความเชื่อของชุมชนในด้านต่าง ๆ แต่เรื่องเล่านี้ได้จบลงเพียงแค่การย้ายเมืองใหม่ไปยังเมืองนครศรีธรรมและไม่ได้มีการเล่าต่อมาถึงยุคหลังที่เมืองเวียงสระเป็นเมืองร้าง แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีมรดกมูขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้าง กล่าวคือ “ตำนานพระชีห์มู” ตำนานในเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของเมืองเวียงสระในยุคหลังที่มีสภาพกร้าง เรื่องเล่าส่วนนี้ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่เมืองโบราณซึ่งเสมือนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มกันดูแลรักษาอยู่ อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความรันทดให้กับพื้นที่ จนอาจส่งผลให้ไม่มีผู้ที่จะกล้าเข้าไปในพื้นที่นั้น เนื่องจากกลัวหาทางออกไม่ได้

ขณะเดียวกันการปรากฏตัวของพระชีห์มูในตำนานนั้น ซึ่งจากคำบอกเล่าบางส่วนบ้างก็บอกไว้ว่าเป็นพระชีห์มู บ้างก็ว่าเป็นรูปปั้นพระชีห์มู ทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่ารูปปั้นพระชีห์มู

ในตำนานอาจจะหมายถึง เทวรูปพระวฤกไกรวระ (ภาพที่ 3) หรือพระคิระปางดูร้าย นูนสูง ศิลปะโจชะ โบราณวัตถุชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของเมืองเวียงสระ ซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 16 มีขนาดสูง 51 เซนติเมตร มีลักษณะยืนตรงแบบสมถังค์ ทรงเปลือยพระวรกาย มีสามพระเนตร มีเขี้ยว พระเกศาเป็นเปลวเพลิง ทรงสร้อยพระศอกลูกประคำยาวถึงพระขงฆ์ ทรงสายยัชโญปวีตรูปนาคหรืองู ทรงสายกฐิสูตร ทรงสร้อยพระศอ พระกุนทล ทองพระกร ทองพระบาท พระหัตถ์ซ้ายล่างทรงถ้วยห้วยะโหลก พระหัตถ์ซ้ายบนทรงตรีศูล พระหัตถ์ขวาล่างทรงบ่วงบาศ พระหัตถ์ขวามือทรงหมรุหรือบัณเฑาะว์ มีสนับข่อยข้างหลัง ซึ่งหางของสนับในรูปปั้นนั้นมีลักษณะม้วนกลมเช่นเดียวกับหางของหมูที่ปรากฏเป็นเรื่องเล่าในตำนาน จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าพระขีหม อาจจะหมายถึง พระวฤกไกรวระทรงสนับ ซึ่งก็คือโบราณวัตถุที่ค้นพบในเมืองนั่นเอง (สุกมล วงศ์สวรรค์, 2555)

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ไม่ว่าพระขีหมนั้นจะใช้พระวฤกไกรวระหรือไม่ แต่การปรากฏขึ้นของพระขีหมในตำนานนั้นได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่เมือง ซึ่งพระขีหมได้กลายเป็นเสมือนเทพอารักษ์ ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของเมืองที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติคอยปกป้องรักษาอยู่ อีกทั้งการปรากฏของเรื่องเล่าที่มีเนื้อเรื่องในการทำงานที่ว่าเขาไปแล้วไม่สามารถหาทางออกได้ ยังนำมาสู่การทำให้พื้นที่เมืองนั้นกลายเป็นพื้นที่เร้นลับอีกด้วย

เรื่องเล่าที่ปรากฏในตำนานพระขีหมที่มีการเล่าสืบต่อกันมานั้น นอกจากจะช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่แล้ว ยังมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่อาจทำให้เกิดความกลัวหรือความกังวลของผู้คนจนไม่กล้าจะเข้าไปในพื้นที่บริเวณเมืองเวียงสระซึ่งปัจจุบันมีสภาพกร้าง จนทำให้พื้นที่ของเมืองได้กลายเป็นพื้นที่หวงห้ามอย่างกลาย ๆ เนื่องจากการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความเร้นลับที่เกิดขึ้นจากตำนาน ซึ่งถือเป็นความเชื่อเชิงมายาคติหนึ่งของประวัติศาสตร์เมืองที่มรดกชุมชนประกอบสร้างขึ้น ทั้งนี้ เรื่องเล่าในตำนานเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ หากแต่เป็นเพียงถ้อยความที่ถูกเล่าส่งต่อกันมา ซึ่งจุดประสงค์ที่แท้จริงของเรื่องเล่าเหล่านั้นอาจจะเป็นเพียงกุศโลบายที่ใช้เพื่อทำให้พื้นที่เมืองเป็นพื้นที่หวงห้าม อันจะส่งผลให้ผู้คนไม่เข้าไปทำสิ่งไม่ดี ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้มรดกวัฒนธรรมที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ไม่ถูกทำลายหรือถูกลักขโมยไป

ภาพที่ 3 พระวฤกไภรวะ ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

การพัฒนาคุณค่าของมรดกมุขปาฐะ จินตภาพ การประกอบสร้าง และการอนุรักษ์ ผ่านมุมมองศิลปวิทยาการ

มรดกมุขปาฐะที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อกันมาในชุมชนซึ่งเป็นการถ่ายทอดด้วยปากเปล่านั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไปเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดกันมาอาจมีการเลือนลางหรือมีการเริ่มเติมแต่งเข้าไปซึ่งถือเป็นเรื่องปกติของการส่งต่อมรดกมุขปาฐะ แต่ทั้งนี้ นอกจากการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการส่งต่อดังกล่าวแล้ว ยังมีการพัฒนาคุณค่าของมรดกมุขปาฐะโดยวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณค่าโดยอาศัยศิลปวิทยาการด้านต่าง ๆ เพื่อการสร้างที่น่าเชื่อถือ การสร้างสำนึกร่วมกัน ตลอดจนการส่งต่อไม่ให้เรื่องราวเหล่านั้นสูญหายในกรณีของมรดกมุขปาฐะเมืองเวียงสระนั้น มีการพัฒนาคุณค่าโดยการอาศัยองค์ความรู้ทางวิชาการและการส่งต่อผ่านสำนึกของความเป็นความทรงจำร่วม ดังนี้

1. การใช้องค์ความรู้ทางวิชาการในการพัฒนามรดกมุขปาฐะ

มรดกมุขปาฐะแม้จะมีอำนาจและความสำคัญในหลากหลายมิติ แต่มีอาจใช้ในการอ้างอิงประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรืออธิบายความของสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างน่าเชื่อถือ ดังนั้น การศึกษาในเชิงวิชาการจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นได้อย่างน่าเชื่อถือ กรณีของเมืองเวียงสระเอง มีการศึกษาในเชิงวิชาการ ตลอดจนมีการให้ข้อสันนิษฐานต่อเมืองเวียงสระตามการพิจารณาหลักฐานเอกสารต่าง ๆ ใ้จากนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ทางวิชาการมาอธิบายขยายความให้กับโบราณวัตถุสถานและเมืองทั้งเมือง องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเหล่านั้นก่อให้เกิดชุมชนเกิดการรับรู้ข้อมูลใหม่ที่นอกเหนือจาก

สิ่งที่พบเห็นและเรื่องเล่าที่ถูกส่งต่อกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มครุภูมิปัญญาท้องถิ่นและ
ผู้สนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งผลให้ข้อมูลใหม่ที่ชุมชนได้รับซึ่งเป็นข้อมูลทางวิชาการเหล่านั้น
เข้าไปมีบทบาทในฐานะส่วนหนึ่งที่ถูกเพิ่มเติมลงในมรดกมุขปาฐะ

ตัวอย่างจากงานศึกษาวิชาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในการศึกษา
ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ในแหลมทองตามภูมิศาสตร์ของปโตเลมี พุทธศตวรรษที่ 7 ซึ่งมี
การสันนิษฐานและเสนอว่าเมืองโคกกรนคร หรือกอกโกนาครา (Kokkonagara) ซึ่งปรากฏใน
แผนที่ภูมิศาสตร์ของปโตเลมีว่าอาจจะเป็นเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมถึงได้มีการ
เสนอไว้ว่าเมือง ๆ นี้ อาจคือ เมืองพาน - พานหรือพัน - พันตามหลักฐานเอกสารจีน
(จันทรจิรายุ รัชณี, ม.จ., 2530) ซึ่งการศึกษาและข้อเสนอดังกล่าวนี้ได้รับการศึกษาและทบทวน
ในฐานะวรรณกรรมของงานวิจัยและถูกกล่าวถึงในการศึกษาเมืองเวียงสระเรื่อยมา ตลอดจนได้
เข้าไปอยู่ในความรับรู้ของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มครุภูมิปัญญาท้องถิ่น และแม้ว่าข้อมูล
ชุดนี้จะมีการเสนอเป็นอย่างอื่นด้วยและยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด แต่การรับรู้ของชุมชนดังกล่าว
ส่งผลให้ข้อเสนอทางวิชาการชุดนี้ได้เข้าไปมีบทบาทร่วมกับมรดกมุขปาฐะของชุมชนโดยถูกเติม
เสริมเข้าไปกับมรดกมุขปาฐะเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอำนาจของชุมชนที่สามารถปรับเปลี่ยน
เรื่องเล่าของตนเองเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือด้วยหลักฐานทางวิชาการได้ นอกจากนี้ ยังปรากฏว่า
ข้อมูลเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชุมชนในสายตาของครุภูมิปัญญา
ท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นจากงานวิจัยของชุมชน “โครงการแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
เมืองเวียงสระ เพื่อสร้างสำนึกรักท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเยาวชน ครุภูมิปัญญา
และองค์กรท้องถิ่น อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ซึ่งได้มีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์
ของเมืองเวียงสระโดยปรากฏยุคก่อร่างสร้างเมืองโคกกรนครและยุครัฐพัน - พันรวมอยู่ด้วย
(รัตพล สุวรรณโชติ และคณะ, 2559)

จะเห็นได้ว่ามรดกมุขปาฐะนั้นสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามกาลเวลาซึ่งไม่ใช่
เพียงแค่การเปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยความเลือนลางของการถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถ
ปรับเปลี่ยนได้ด้วยชุมชนผู้เป็นเจ้าของมรดกมุขปาฐะนั้น ๆ ด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นกับมรดกมุขปาฐะของเมืองเวียงสระอันได้รับอิทธิพลจากข้อเสนอทางวิชาการดังที่ได้
กล่าวไปข้างต้นนั้น สะท้อนถึงการพัฒนาคุณค่าของมรดกมุขปาฐะ จินตภาพ และการประกอบ
สร้างเมืองที่เกิดขึ้น เพื่อทำให้เรื่องเล่าเหล่านั้นมีคุณค่าและความน่าเชื่อถือที่เพิ่มมากขึ้นผ่าน
การใช้อรรถาธิบายจากมุมมองศิลปวิทยาการโดยชุมชน

2. มรดกมุขปาฐะในฐานะความทรงจำร่วมกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของ ชุมชน

มรดกมุขปาฐะได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบสร้างสิ่งต่าง ๆ ให้กับสิ่ง
นั้น ๆ ซึ่งการประกอบสร้างเหล่านั้นโดยส่วนใหญ่แล้วล้วนแต่เป็นการรับรู้ร่วมกันของชุมชน
มรดกมุขปาฐะจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วม ซึ่งเป็นความทรงจำร่วมกันของชุมชน

และมีความสำคัญในฐานะสิ่งแสดงอัตลักษณ์ชุมชน โดยที่ชุมชนยอมรับร่วมกันราวกับว่าเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับชุมชน รวมทั้งความทรงจำเหล่านั้นได้ถูกยอมรับโดยปราศจากข้อสงสัย และสามารถปรับเปลี่ยนได้จากการต่อรองของสังคมและสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย (Puala Hamilton, 2003)

ความทรงจำร่วมเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการหลอมรวมกลุ่มหรือชุมชนหนึ่ง ๆ ให้มีสำนึกร่วมกัน อันนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความทรงจำเหล่านั้น เฉกเช่นเดียวกันเมื่อเรื่องเล่าของเมืองไม่ใช่เพียงแค่อัยคำที่ถูกส่งต่อกันมาเพียงเท่านั้น แต่สามารถประกอบสร้างเมืองให้มีความสำคัญในมิติต่าง ๆ ได้ มรดกมุขปาฐะของเมืองจึงกลายเป็นความทรงจำร่วมของชุมชนที่จะทำให้ชุมชนมีสำนึกร่วมกันในเมืองในมิติต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่า และพร้อมจะถ่ายทอดความทรงจำร่วมเหล่านี้ไปยังคนรุ่นต่อไปในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะเช่นเดิม การถ่ายทอดด้วยการบันทึก การถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมความเชื่อ หรือวิธีการอื่น ๆ ตลอดจนการถ่ายทอดให้ความเป็นนามธรรมของความทรงจำร่วมเหล่านั้นเป็นวัตถุที่จับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม (อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์, 2554)

หากมองในบริบทของเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำนาจของมรดกมุขปาฐะได้ทำหน้าที่ประกอบสร้างเมืองเวียงสระในหลากหลายมิติดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประกอบสร้างเหล่านั้นเป็นการประกอบสร้างที่ชุมชนมีการรับรู้ร่วมกัน มรดกมุขปาฐะของเมืองเวียงสระ ทั้งมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัว ตั้งอยู่ และเปลี่ยนผ่านของเมือง และมรดกมุขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้างนั้น ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วมของชุมชนที่ได้หลอมรวมให้ชุมชนมีสำนึก ความคิด และความเชื่อต่อเมืองเวียงสระในมุมมองเดียวกัน และพร้อมจะถ่ายทอดสำนึกเหล่านี้สู่ลูกหลานชาวเวียงสระในรุ่นต่อ ๆ ไป โดยการถ่ายทอดที่ปรากฏในปัจจุบันนี้มีทั้งการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าปากต่อปากเช่นเดิม การจัดทำป้ายเล่าเรื่องราว การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรผ่านงานวิจัยโดยชุมชน (พจนีย์ แก้วเจริญและคณะ, 2551); (รัตพล สุวรรณโชติ และคณะ, 2559) หรือแม้แต่การถ่ายทอดผ่านช่องทางออนไลน์ (วิทยาลัยนานาชาติการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2560) รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ชุมชน (วชิรศักดิ์ มัชฌิมากิโร และคณะ, 2564) เป็นต้น

สรุป

เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งในคาบสมุทรภาคใต้ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานตั้งแต่ราวก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 ปัจจุบันมีสภาพเป็นเมืองร้างแต่ยังคงหลงเหลือร่องรอยและหลักฐานที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต รวมถึงยังมีการถ่ายทอดมรดกมุขปาฐะที่มีความสำคัญในการสะท้อนจินตภาพและประกอบสร้างเมือง โดยมีมรดกมุขปาฐะที่สำคัญอยู่สองส่วน คือ มรดก

มูขปาฐะที่เล่าถึงยุคการก่อตัว ตั้งอยู่ และเปลี่ยนผ่านของเมือง ได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระ และมรดกมูขปาฐะที่เล่าถึงยุคหลังการสลายของเมืองหรือยุคที่เมืองเป็นเมืองร้าง ได้แก่ ตำนานพระขี้หนู โดยมรดกมูขปาฐะเหล่านี้มีส่วนช่วยแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ความรุ่งเรืองของมรดกมูขปาฐะในการฉายจินตภาพของประวัติศาสตร์เมืองในสำนึกของชุมชน กล่าวคือการฉายให้เห็นถึงจินตภาพของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมือง เจ้าผู้ครองเมือง ความรุ่มรวยและความเจริญของเมือง และความสำคัญของเมือง โดยจินตภาพเหล่านี้ถูกฉายผ่านตำนานเมืองเวียงสระ และมรดกมูขปาฐะในส่วนของตำนานพระขี้หนูยังถือได้ว่ามีส่วนสำคัญที่ช่วยสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์และความเร้นลับให้กับพื้นที่เมืองเวียงสระในปัจจุบันอันเป็นการประกอบสร้างความเชื่อเชิงมายาคติให้กับประวัติศาสตร์เมือง โดยมรดกมูขปาฐะเหล่านี้ได้ประกอบสร้างให้เมืองเวียงสระและคนเวียงสระมีพื้นที่และตัวตน ตลอดจนมีความสำคัญในแง่มุมต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ มรดกมูขปาฐะก็ได้รับการเพิ่มคุณค่าผ่านการปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและตอบรับต่อบริบทปัจจุบันผ่านมุมมองศิลปวิทยาการโดยการนำข้อมูลจากการศึกษาเชิงวิชาการมาเป็นส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนเรื่องเล่า สะท้อนถึงอำนาจของชุมชนที่มีต่อการปรับเปลี่ยนเรื่องเล่าได้เป็นอย่างดี รวมถึงมรดกมูขปาฐะยังได้สร้างสำนึก ความคิด และความเชื่อของชุมชนที่มีต่อเมืองเวียงสระให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามรดกมูขปาฐะนั้นได้กลายเป็นความทรงจำร่วมของชุมชนที่หลอมรวมชุมชนให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ชุมชนและเกิดสำนึกร่วมต่อการมีตัวตนในประวัติศาสตร์ ตลอดจนการทำให้ชุมชนพร้อมจะรักษาและส่งผ่านมรดกมูขปาฐะต่อไป นอกจากนี้ หากในอนาคตมีผู้สนใจศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมรดกมูขปาฐะของเมืองเวียงสระ เสนอแนะให้มีการศึกษาเกี่ยวกับมรดกมูขปาฐะหรือเรื่องราวของเมืองอื่น ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าของเมืองเวียงสระ ไม่ว่าจะเป็นเมืองตะโกลา บ้านน้ำรอบ เขาชาวปราบ หรือเมืองนครศรีธรรมราชเพิ่มเติมด้วย อาจทำให้เห็นถึงมิติอื่นที่บทความนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาหรืออาจทำให้เห็นถึงมิติที่กว้างออกไปได้

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2562). เมืองเก่าในประเทศไทย และแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์กับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า. ใน เอกสารการประชุมสัมมนาวิชาการคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ครั้งที่ 2 เมืองเก่าและบริบทสังคมร่วมสมัย. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมศิลปากร. (2533). ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). วรรณกรรมพื้นบ้าน: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพมหานคร: องค์การส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, สำนักงานกิจการโรงพิมพ์.
- จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ. (2530). อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา. (สดใส ชันติวรพงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา.
- พจนีย์ แก้วเจริญและคณะ. (2551). โครงการการสืบค้นประวัติศาสตร์เมืองเวียงสระ เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนโดยกลุ่มเยาวชนและชุมชนเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิรพน พิสนพงศ์ และคณะ. (2554). พัฒนาการของชุมชนและเมืองในคาบสมุทรภาคใต้. ใน สด แต่งเอียด (บรรณาธิการ). คาบสมุทรภาคใต้: อดีตถึงปัจจุบัน (หน้า 38). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- รัตตพล สุวรรณโชติ และคณะ. (2559). โครงการแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองเวียงสระ เพื่อสร้างสำนึกรักท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเยาวชน ครัวภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วชิรศักดิ์ มัชฌิมาภิโร และคณะ. (2564). โครงการขับเคลื่อนภูมิปัญญาชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ในเวศวิทยาวัฒนธรรม พื้นที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน รายงานผลการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- วิทยาลัยนานาชาติการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (2560). เมืองโบราณเวียงสระ. เรียกใช้เมื่อ 7 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://inter.sru.ac.th/viangsa/>
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช. (ม.ป.ป.). ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช. (2563). โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนในเขตพื้นที่สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: อนุรักษ์การพิมพ์.

สุขกมล วงศ์สุวรรณ. (2555). พัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณเวียงสระ จังหวัด สุราษฎร์ธานี จากหลักฐานทางโบราณคดี. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขา โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อังกูร หงษ์คนานุเคราะห์. (2554). สลูป โคกเขา คาราบาว: ความทรงจำที่แตกต่างและความ แตกต่างกับความทรงจำ. ใน ชนิตา ชิตบัณฑิตย์ และพรทิพย์ เนติภารัตนกุล (บรรณาธิการ). มอง “คน” สะท้อน “โครงสร้าง” (หน้า 27). นครปฐม: มิสเตอร์ ก๊อปปี.

Bernard M. Fielden & Jukka Jokilehto. (1993). Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites. Rome: ICCROM.

Puala Hamilton. (2003). Sale of the Century? Memory and Historical Consciousness in Australia. In eds Katharine Hodgkin and Susannah Radstone, Contested Pasts: The Politics of Memory. London: Routledge.

UNESCO. (2003). CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURA HERITAGE. Paris: Author.